

Nový český zákon o mezinárodním právu soukromém v kontextu práva EU a mezinárodních smluv

*JUDr. Petr Bříza, LL.M., Ph.D., Praha**

Navzdory přednosti mezinárodních smluv (při sporné roli smluv smíšených) a unijního práva nachází nový zákon o mezinárodním právu soukromém své použití v některých podstatných oblastech. Určuje se podle něj příslušnost ve většině případů, kdy má žalovaný bydliště mimo EU; použije se i pro určení rozhodného práva pro vnitřní poměry právnických osob, některá jednostranná právní jednání, otázky porušení osobnostních práv a nově se explicitně řeší i úpadek s mimounijním prvkem.

I. Úvod

V rámci soukromoprávní rekodifikace byla vedle nové úpravy obecného občanského práva¹ a obchodních korporací² přijata i nová regulace mezinárodního práva soukromého, a to v podobě nového zákona o mezinárodním právu soukromém.³ Ten nahradil dosavadní zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním.⁴ Předkládaný článek se zabývá problematikou, která je zejména pro praktiky v oblasti mezinárodního práva soukromého a práva mezinárodního obchodu navýsost důležitá: Kde jsou hranice mezi působností Zákona a právem EU, které dnes, především v podobě různých nařízení, unifikuje rozsáhlé okruhy vztahů v této oblasti? Jaký je vztah Zákona a unijních předpisů k mezinárodním smlouvám, které tuto materii též tradičně upravují? Kdy má advokát/soudce postupovat podle Zákona, kdy podle práva EU a kdy podle mezinárodní smlouvy (a jaké)?

V rámci hledání odpovědí na tyto otázky bych tedy chtěl nabídnout praktický návod, jak se ve spleti předpisů mezinárodního práva soukromého zorientovat, aby čtenář získal představu, zda při řešení dané soukromoprávní otázky s mezinárodním prvkem sáhnout pro Zákon, předpis práva EU či mezinárodní smlouvu, případně pro vícero z nich. Hlavní pozornost bude upřena na jurisdikční a kolizní normy v oblasti obchodních vztahů a závazkového práva, nicméně alespoň stručně se dotknu i dalších oblastí.

II. Obecně ke vztahu Zákona, práva EU a mezinárodních smluv

Pro správný výběr mezi dotčenými předpisy je samozřejmě stěžejní náležitá představa o jejich vzájemném vztahu. Zákon svůj vztah k právu EU a mezinárodním smlouvám vymezuje v § 2, kde se uvádí, že „[z]ákon se použije v mezích ustanovení vyhlášených mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána (dále jen ‚mezinárodní smlouva‘), a přímo použitelných ustanovení práva Evropské unie“. Zákon fakticky pouze deklaruje skutečnost, která plyne přímo z českého ústavního pořádku a samotného práva EU. Podle čl. 10 Ústavy se použije mezinárodní smlouva, jestliže stanoví něco jiného než zákon.⁵ Přednostní aplikace přímo použitelných norem práva EU pak plyne z judikatury Soudního dvora EU („SDEU“) a tuto přednost v zásadě akceptoval i český Ústavní soud.⁶ Pokud jde o mezinárodní smlouvy, jejichž stranou je EU, považují se za nedílnou součást práva EU⁷ a jako takové jsou závazné pro členské státy a jejich vnitrostátní subjekty podobným způsobem jako jiné akty

práva EU.⁸ Před sekundárním právem EU mají takové mezinárodní smlouvy přednost,⁹ ale nemohou mít za následek porušení ústavních zásad EU.¹⁰

Je nicméně třeba rozlišovat, zda mezinárodní smlouva uzavřená EU spadá do její výlučné kompetence, nebo je v kompetenci sdílené – v druhém případě se jedná o tzv. smíšené smlouvy, které musí uzavřít nejen EU, ale i její členské státy. Pouze ta ustanovení mezinárodní smlouvy spadající do kompetence EU se řídí v otázce svých účinků právem EU. V případě ustanovení, která spadají do kompetence členských států, rozhoduje o jejich účincích vnitrostátní právo dotyčného členského státu,¹¹ obvykle tedy ústava, v ČR by to byl čl. 10, případně čl. 10a. S ohledem na téma tohoto článku není možné blíže analyzovat fenomén smíšených smluv, nicméně je vhodné stručně zmínit problémy, které mohou mít přímý vliv na aplikaci Zákona a jeho vztah k mezinárodním smlouvám/právu EU. Není jasné (SDEU se k této otázce zatím přímo nevyjádřil), jak mají orgány členského státu nakládat se smíšenou smlouvou, kterou EU ratifikovala, ale dotčený členský stát dosud nikoliv. Mohou se takové smlouvy vnitrostátní subjekty dovolat, a to alespoň ohledně těch ustanovení, která spadají do kompetence EU? Nebo je taková smlouva na území daného členského státu nevymahatelná? Z logiky smíšené smlouvy by se zdálo, že dokud se její stranou nestane účinně i daný členský stát, nemůže být pro jeho soudy a další orgány závazná, protože jinak by i u smíšených smluv stačilo, aby se její stranou stala EU a byly by vymahatelné na území všech členských států, čímž by se setřel rozdíl mezi smíšenou a výlučnou smlouvou. Varianta, že by byla aplikovatelná jen ta část smlouvy, která spadá do kompetence EU, se také nezdá příliš pravděpodobná, neboť právní předpis tvoří obvykle nějaký koherentní celek a je nanejvýš sporné, zda by mohla být aplikovatelná jen jeho část, i kdyby mohla fungovat relativně samostatně. Navíc se v praxi často velice obtížně určuje, která ustanovení smíšených smluv spadají do působnosti EU a která do působnosti členských států. Konečné slovo v této věci může mít nicméně jen SDEU.¹²

Zcela konkrétní význam této otázky si můžeme demonstrovat na Úmluvě o mezinárodních nárocích na mobilní zařízení a Protokolu k Úmluvě o mezinárodních nárocích na mobilní zařízení ve věcech příslušejících vybavení letadel.¹³ Úmluva a Protokol byly přijaty na diplomatické konferenci v Kapském Městě dne 16. 11. 2001, EU se stala smluvní stranou s účinností dne 1. 8. 2009. Úmluva stanoví jednotná pravidla pro vznik a účinky některých věcných práv k letadlům (týká se např. zástavních smluv či smluv o výhradě vlastnického práva), a mohla by se tak teoreticky uplatnit přednostně před § 69 či 70 MPS, upravujícími kolizní režim věcných práv. Česká republika nicméně k Úmluvě nepřistoupila, čímž vznikají výše diskutované otázky, zda by se přesto bylo možné Úmluvy před českými soudy dovolat, a to z titulu práva EU. Z výše uvedených důvodů jsem k takové možnosti skeptický, ale nelze vyloučit, že by SDEU měl odlišný názor.

Bez ohledu na nejasnou otázku nakládání se smíšenými smlouvami je sama přednost práva EU a mezinárodních smluv před Zákonem věcí nespornou. Znamená to, že v mezích působnosti dotčeného unijního předpisu či mezinárodní smlouvy se Zákon použije jen tehdy, pokud tyto „nadřazené“ předpisy danou otázku ponechávají vnitrostátní úpravě. Tam, kde tak činí výslovně, je situace jednoduchá, častěji se však stává, že daná otázka spadá svou povahou do vymezení předmětu úpravy unijního předpisu či mezinárodní smlouvy, ale samotný předpis ji nijak blíže neupravuje. Ve druhém uvedeném případě by měla být vždy snaha najít odpověď (odvodit ji) v nadnárodní úpravě a k vnitrostátnímu právu se obracet jen tehdy, je-li zcela zřejmé, že nadřazený předpis odpověď neposkytuje. Jednoznačně to platí ve vztahu k právu EU, kde v zájmu jednotné aplikace unijního práva SDEU ve své judikatuře jednoznačně preferuje autonomní výklad a řešení otázek spadajících do působnosti unijního předpisu před odkazem na vnitrostátní právo.¹⁴ Podobně však i u výkladu mezinárodních smluv platí slova Z. Kučery, že „pokud je určitá složka upravovaného právního institutu pojata do unifikované [mezinárodněprávní] úpravy, je třeba dát přednost výkladu, že je tím v daném souboru přímých norem plně upravena a jiné normy nemají být na ni aplikovány“.¹⁵ Tato zásada je často reflektována i přímo v textu mezinárodních smluv, které stanovují povinnost přihlížet při jejich uplatňování a výkladu k jejich mezinárodní povaze a nutnosti podpory jednotného uplatňování ve všech smluvních státech.¹⁶ Zákon se tak použije jen tam, kde danou otázku nelze vyřešit na základě aplikačně nadřazené úpravy.¹⁷ Posouzení, zda danou otázku lze vyřešit na základě nadřazené úpravy, může být v praxi velice obtížné a nebude-li existovat odpověď v dostupné judikatuře, může se hledání odpovědi někdy podobat příslovečnému věštění z křišťálové koule.

Jakkoliv je přednost práva EU a mezinárodních smluv před Zákonem nesporná, mohou se objevit situace, kdy daná otázka spadá do působnosti jak mezinárodní smlouvy, tak unijního předpisu. Jak již bylo naznačeno výše, tam, kde se jedná o smlouvu, jejíž stranou je EU, bude mít tato smlouva před unijním právem přednost,¹⁸ pokud nebude porušovat ústavní zásady práva EU. V případě smluv, jichž není EU smluvní stranou, se uplatní

čl. 351 Smlouvy o fungování EU („SFEU“), z něhož plyne, že mezinárodní závazky se třetími zeměmi, které členské státy uzavřely před přistoupením do EU, nejsou právem EU dotčeny.¹⁹ Mezinárodní smlouvy uzavřené mezi členskými státy by však měly právu EU ustoupit vždy, bez ohledu na datum jejich uzavření, ledaže samo právo EU stanoví jinak.

V oblasti mezinárodního práva soukromého se však naštěstí praktik nemusí příliš nořit do teoretických otázek vztahu unijního a mezinárodního práva, neboť všechny unijní předpisy do této oblasti spadající svůj vztah k mezinárodním smlouvám samy vymezují, a lze tedy tento problém vyřešit nahlédnutím do jejich textu, případně navazující judikatury SDEU.²⁰

Konečně, pokud jde o případný konflikt mezinárodních smluv mezi sebou, obvykle jeho řešení najdeme také v samotném textu smluv,²¹ a pokud nikoliv, pak je třeba postupovat podle norem mezinárodního práva veřejného, konkrétně Vídeňské úmluvy o smluvním právu z r. 1969.²²

III. Mezinárodní příslušnost soudů v obecných občanských a obchodních věcech

První věcnou oblastí, kde se podíváme na vztah Zákona, práva EU a mezinárodních smluv, je pravomoc (mezinárodní příslušnost) soudů v občanských a obchodních věcech. Zákon po vzoru zákona č. 97/1963 Sb. zakládá v § 6 pravomoc českých soudů ve věcech, kde je podle občanského soudního řádu dána jejich místní příslušnost. Z tohoto obecného pravidla stanoví pak odchylky pro jednotlivé věcné oblasti (dědictví, rodinné právo apod.) buď sám Zákon, nebo samozřejmě unijní předpisy či mezinárodní smlouva, jež se, jak bylo demonstrováno výše, použijí přednostně.

1. Nařízení Brusel I

Hlavním jurisdikčním předpisem EU v této oblasti je nařízení Brusel I,²³ které upravuje jurisdikci v oblasti obchodních a občanských věcí, přičemž se nedotýká rodinného práva, výživného, věcí osobního stavu, způsobilosti fyzické osoby k právům a právním úkonům, majetkových práv plynoucích z manželských vztahů a dědění²⁴ – v těchto oblastech se použijí jiné unijní předpisy, případně Zákon, už proto, že ne všechny tyto vztahy právo EU upravuje (viz též výklad níže).

Nařízení se použije přednostně před Zákonem ve všech případech, kdy má žalovaný bydliště na území EU.²⁵ Bydlištěm právnických osob se dle čl. 60 Nařízení rozumí: a) sídlo, b) ústředí nebo c) hlavní provozovna dané osoby. Jedna osoba tedy může mít teoreticky bydliště ve třech různých zemích a v každé je teoreticky možné ji žalovat. V případě bydliště fyzických osob odkazuje Nařízení v čl. 59 na vnitrostátní právo státu, kde se bydliště má nacházet. Zda má osoba bydliště v ČR bude tedy český soud posuzovat podle českého práva, zda je má ve Francii, bude posuzovat podle francouzského práva. Přikláním se k názorům,²⁶ které při výkladu pojmu bydliště podle českého práva odkazují na usnesení Nejvyššího soudu, dle něhož je pojem bydliště třeba vykládat jako místo faktického pobytu fyzické osoby ve spojení s jejím úmyslem zdržovat se tam trvale.²⁷ Podobným způsobem definuje bydliště i nový občanský zákoník.²⁸

Nařízení budou ale české soudy povinny v některých případech použít namísto Zákona, třebaže žalovaný nebude mít bydliště na území EU. Těmito výjimkami předvídanými čl. 4 odst. 1 Nařízení jsou čl. 22 a 23 Nařízení. Dosud navíc není jasné, zda v případě žalovaného s bydlištěm mimo EU nelze použít i čl. 24 Nařízení. Nyní se na tyto výjimky podíváme blíže.

Čl. 22 taxativně vypočítává případy tzv. výlučné příslušnosti (pravomoci) – uvedená pravidla se uplatní bez ohledu na bydliště stran, tj. i v případech, kdy má nejen žalovaný, ale dokonce i žalobce bydliště mimo EU. Tato pravidla nelze derogovat jurisdikční dohodou, ani na základě žádného jiného ustanovení Nařízení. Věcně se týkají např. řízení, jejichž předmětem je nájem nebo věcná práva k nemovitostem, platnost založení, nulita či zrušení obchodních společností nebo platnost usnesení jejich orgánů, zápis či platnost patentů a průmyslových vzorů, či výkon rozhodnutí.²⁹ Podle judikatury SDEU je však třeba čl. 22 vykládat restriktivně. SDEU tak z oblasti věcných práv k nemovitostem např. vyloučil negatorní (sousedské) žaloby proti imisím, protože podle jeho názoru jsou svým obsahem podobné spíše relativním žalobám *in personam* než *erga omnes* působícím žalobám *in rem*.³⁰ Ve věci *Berliner Verkehrsbetriebe*³¹ pak SDEU odmítl zahrnout pod případy výlučné příslušnosti pro posouzení (ne)platnosti usnesení orgánů společnosti³² situaci, kdy jedna ze smluvních stran namítala neplatnost smlouvy z důvodu, že jednala při jejím uzavírání *ultra vires* a usnesení jejích orgánů, která vedla k uzavření smlouvy, jsou proto neplatná. Podle SDEU se uvedené ustanovení uplatní pouze na spor, ve kterém je (ne)platnost založení společnosti nebo usnesení jejích orgánů uváděna jako primární žalobní důvod.³³

Další oblastí, kdy bude třeba upřednostnit Nařízení před Zákonem, i když bude mít žalovaný bydliště mimo EU, jsou prorogační dohody ve prospěch soudů členského státu EU (tedy i ČR). Ty upravuje čl. 23 Nařízení, přičemž podmínkou jeho použití je, aby alespoň jedna ze stran prorogační dohody měla bydliště na území EU.³⁴ Ustanovení § 85 MPS, které upravuje prorogaci ve prospěch českých soudů, se tak použije jen na situace, kdy by jurisdikční dohodu ve prospěch českého soudu uzavřely strany s bydlištěm mimo EU, což bude v praxi zcela výjimečné. Navíc od účinnosti nového nařízení Brusel Ia (o něm více níže) se všechny prorogační dohody ve prospěch soudů členského státu budou řídit tímto unijním předpisem, bez ohledu na bydliště, a § 85 MPS tak bude pro praxi obsoletní.

Vedle výše uvedených výjimek (čl. 22, 23) se někdy uvádí jako příklad ustanovení, které se použije bez ohledu na bydliště žalovaného, také čl. 24 Nařízení. Podle něj lze založit mezinárodní příslušnost soudu jinak nepříslušného (nejde-li o případ spadající do výlučné příslušnosti čl. 22), jestliže žalovaný nenamítá nejpozději při prvním úkonu ve věci samé nepříslušnost soudu, u něhož je žalován. Někteří autoři tvrdí, že takto lze založit příslušnost i v případech, kdy žalovaný nemá bydliště na území EU, nicméně se přikláním k tomu, že převažují argumenty ve prospěch toho, že unijní zákonodárce nechtěl čl. 24 (a tedy i působnost Nařízení) koncipovat takto široce.³⁵

Výše uvedené znamená, že v případě, kdy má žalovaný bydliště mimo EU, měly by české soudy (a advokáti při výběru sudiště) posoudit a určit příslušnost českých soudů podle Zákona, ledaže by byla dána výlučná příslušnost podle čl. 22 Nařízení nebo existuje jurisdikční dohoda ve smyslu čl. 23 Nařízení. Mimo tyto případy se Nařízení použije jen na situace, kdy má žalovaný bydliště na území EU.

Z judikatury SDEU³⁶ a postoje Evropské komise³⁷ navíc plyne, že v případech, kdy má žalovaný bydliště na území EU, bude možné použít Nařízení a založit příslušnost soudu členského státu, třebaže si strany sjednaly jurisdikční dohodu ve prospěch třetího (mimounijního) státu. Podle SDEU se totiž lze od Nařízení a jeho jurisdikčních pravidel odchýlit jen v případech, kdy to Nařízení předvídá, a protože jurisdikční dohody ve prospěch třetích států jako možnou výjimku z použití Nařízení neuvádí, není možné k nim přihlížet všude tam, kde je podle Nařízení dána příslušnost soudu členského státu. Jako praktický příklad lze uvést situaci, kdy si český a americký subjekt sjednají příslušnost soudů státu New York. Pokud se americký subjekt rozhodne žalovat navzdory jurisdikční dohodě český subjekt v ČR, budou to muset české soudy akceptovat, neboť podle čl. 2 Nařízení lze žalovat ve státě bydliště žalovaného a Nařízení z toho nezná výjimku týkající se jurisdikčních dohod ve prospěch třetích států. Přestože z hlediska právní jistoty a smluvní autonomie se jedná o stav neutěšený, je to podle všeho realita unijního práva.³⁸

2. Nařízení Brusel Ia

Uvedený neutěšený stav neodstraňuje ani nové nařízení Brusel Ia,³⁹ které bude účinné od 10. 1. 2015. Nově (dosavadní nařízení Brusel I takové ustanovení neobsahuje) pouze umožňuje, aby soud členského státu přerušil řízení, pokud se dozví, že ve třetím státě bylo v téže věci zahájeno řízení dříve a neexistují důvody, proč toto řízení nerespektovat.⁴⁰ Toto zvláštní litispendenční pravidlo sice umožňuje respektovat jurisdikční dohody ve prospěch třetích států, ale jen tam, kde bylo cizí řízení již zahájeno; neřeší tedy případy, kdy strana jurisdikční dohodu porušující stihne zahájit řízení na území EU dříve, než začne řízení ve státě určeném v jurisdikční dohodě. Zákon obsahuje vlastní litispendenční pravidlo v § 8, které je podobné pravidlu unijnímu, nicméně se použije jen na případy, kdy pravomoc českého soudu byla založena na základě Zákona, tj. v oblasti, na kterou se nařízení nevztahuje (typicky tedy v případech, kdy žalovaný nemá bydliště na území EU, viz výklad výše). Jak bylo již výše naznačeno, nové nařízení Brusel Ia rozšíří působnost unijního předpisu dále na úkor Zákona v oblasti jurisdikčních dohod, kde se použije na všechny prorogace ve prospěch soudů EU, a to zcela bez ohledu na bydliště stran v době uzavření dohody o volbě soudu. Toto nařízení se nově také použije v dalších situacích, kdy žalovaný nemá bydliště na území EU – konkrétně to bude v případech, kdy bude spotřebitel žalovat obchodníka, s nímž uzavřel smlouvu, nebo když zaměstnanec bude žalovat zaměstnavatele ze smlouvy pracovní – zde se použije nařízení, i když obchodník, resp. zaměstnavatel, bude mít bydliště mimo EU.⁴¹

Lze tedy shrnout, že v oblasti určení příslušnosti v občanských a obchodních věcech (obecně, viz vymezení výše) se Zákon použije jen tehdy, když žalovaný nemá bydliště na území EU – i v těchto případech se však místo Zákona použije nařízení Brusel I, pokud se jedná o případy výlučné příslušnosti ve smyslu čl. 22 či jurisdikční dohody ve prospěch soudů členských států. Nařízení Brusel Ia pak působnost unijního předpisu ještě dále rozšiřuje i na případy, kdy je žalován spotřebitelem obchodník (ze spotřebitelské smlouvy) či zaměstnavatel zaměstnancem (z pracovněprávního vztahu), a to bez ohledu na bydliště žalovaného.

3. Mezinárodní smlouvy

I když z výše uvedeného jednoznačně plyne, že při určování příslušnosti a řešení otázky litispence budou české soudy mnohem častěji vycházet z unijního práva než ze Zákona, je důležité připomenout, že v mnoha případech bude muset i unijní právo ustoupit mezinárodní smlouvě, jak bylo podrobně rozebráno výše. V oblasti určení soudní příslušnosti se před nařízením přednostně uplatní např. Úmluva o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě,⁴² či Varšavská úmluva⁴³ a Montrealská úmluva,⁴⁴ které upravují některé aspekty odpovědnosti leteckých dopravců za škodu a umožňují žalovat z titulu jejich porušení pouze v taxativně vypočtených forech (srov. např. čl. 33 Montrealské úmluvy).

České soudy musí vedle těchto mnohostranných úmluv zajímat i dlouhá řada dvoustranných dohod o právní pomoci, uzavřených zejména se státy bývalého východního bloku – i ty totiž obsahují zvláštní jurisdikční pravidla.⁴⁵ Z těchto dohod se před Zákonem i unijními předpisy uplatní ty, které ČR uzavřela se třetími, mimounijními, státy. Dohody uzavřené se státy, které se v mezidobí staly členskými státy EU, se v zásadě neuplatní a přednost bude mít unijní předpis.⁴⁶ Z toho plyne, že zatímco dohoda mezi ČR a Polskem, či ČR a Maďarskem, zůstane v této oblasti stranou pozornosti českého právníka, dohoda mezi ČR a např. Ruskem⁴⁷ jej bude i nadále zajímat a použije se pro určení soudní příslušnosti přednostně nejen před Zákonem, ale i právem EU.

Zvláštním typem mezinárodních smluv v této oblasti, použitelných přednostně před Zákonem i právem EU, jsou smlouvy, které rozšiřují (přebírají) ustanovení nařízení Brusel I i na vztahy s dalšími zeměmi. Je to v první řadě Dohoda mezi Evropským společenstvím a Dánským královstvím o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, která rozšiřuje působnost nařízení Brusel I na Dánsko. Dohoda vstoupila v platnost dne 1. 7. 2007.⁴⁸ Jejím účelem je vytvořit pro Dánsko v zásadě stejný režim, jaký pro ostatní státy EU vytváří nařízení Brusel I, které Dánsko nezavazuje z toho důvodu, že podle Protokolu o postavení Dánska se Dánsko neúčastní přijímání unijní legislativy (mj. i) v oblasti soudní spolupráce v občanských a obchodních věcech. Luganská úmluva z r. 2007 pak rozšiřuje unijní režim i na vztahy s Norskem,

Švýcarskem a Islandem.⁴⁹ Praktický dopad těchto smluv je ten, že ve vztahu k Dánsku, Norsku, Švýcarsku a Islandu platí v zásadě stejný režim určení soudní příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí jako se zeměmi EU.

IV. Závazková práva

Zákon upravuje oblast závazkových práv v části čtvrté, hlavě XI, konkrétně v § 84–101. Pomineme-li poměry směnečného a šekového práva, upravené v § 93–100, kde se Zákon uplatní plně, je třeba říci, že jeho použití v oblasti smluvních a mimosmluvních závazků bude velice omezené, a to vlivem práva EU. V této části článku se proto budu zabývat jednotlivými unijními předpisy, které upravují oblast závazkových práv, přičemž hlavní pozornost se bude soustředit na hranice působnosti těchto předpisů, tedy na prostor, který je ponechán vnitrostátní úpravě obsažené v části čtvrté, hlavě XI MPS. Platí přitom zásada, mnohokrát potvrzená v judikatuře SDEU, že výjimky z působnosti unijních předpisů jsou vykládány restriktivně a v pochybnostech tak bude zpravidla existovat významné riziko, že se před Zákonem uplatní úprava obsažená v právu EU.

1. Nařízení Řím I

Nařízení Řím I⁵⁰ představuje základní unijní předpis upravující kolizní režim smluvních závazků. Nahrazuje Římskou úmluvu a použije se na smlouvy uzavřené od 17. 12. 2009 dále. Nařízení se použije na kolizní situace v oblasti smluvních závazkových vztahů podle občanského či obchodního práva (čl. 1 odst. 1). Z takto široce vymezené působnosti vypočítává Nařízení výjimky, přičemž většina z nich se nedotýká otázek, které by upravovala část čtvrtá, hlava XI MPS – takto jsou vyňaty např. vztahy z oblasti rodinného práva, výživného či statusové věci. Nařízení také vyjímá závazkové vztahy vyplývající ze směnek cizích a vlastních, šeků a jiných převoditelných cenných papírů v rozsahu, v jakém závazky z těchto převoditelných cenných papírů vyplývají z jejich převoditelnosti [čl. 1 odst. 2 písm. d) Nařízení], takže zde se plně uplatní § 93–100 MPS. Nařízení Řím I se nevztahuje také na závazky vyplývající z předmluvního jednání [čl. 1 odst. 2 písm. i)], nicméně ty jsou upraveny Nařízením Řím II. Nařízení Řím I neupravuje ani některé otázky zastoupení, konkrétně otázku, zda může zmocněnec zavazovat vůči třetí osobě osobu, na jejíž účet tvrdí, že jedná, nebo zda může orgán obchodní společnosti, sdružení nebo právnické osoby tuto obchodní společnost, sdružení nebo právnickou osobu zavazovat vůči třetí osobě [čl. 1 odst. 2 písm. g)] – na tyto otázky se použije Zákon, nicméně nikoliv část čtvrtá, hlava XI, nýbrž § 30 (kolizní norma pro vnitřní život právnické osoby) a § 44–45 (zastoupení a prokura). Je nicméně třeba zdůraznit, že prvně uvedená výjimka z působnosti Nařízení se týká pouze vztahu zmocnitele a třetí osoby, konkrétně otázky, zda je zmocnitel vůči třetí osobě zavázán jednáním zmocněnce; vztahy zmocnitel – zmocněnec a zmocněnec – třetí osoba nejsou výlukou dotčeny, a spadají tedy do působnosti Nařízení.⁵¹

Výjimkou, která může v praxi činit asi největší obtíže, je vynětí v čl. 1 odst. 2 písm. f), podle něhož do působnosti Nařízení nespádají „otázky upravené právem obchodních společností, sdružení a jiných právnických osob, týkající se například vzniku, zápisem nebo jinak, způsobilosti k právům a právním úkonům, vnitřního uspořádání nebo rušení obchodních společností, sdružení a jiných právnických osob, osobní odpovědnosti vedoucích osob a členů za závazky obchodní společnosti, sdružení nebo právnické osoby“. Z úpravy Nařízení jsou tak vyňaty otázky tzv. vnitřního života (vnitřních poměrů) právnické osoby, pro něž Zákon stanoví kolizní normu v § 30. V praxi se nicméně klade otázka, kam až předmětná výjimka zasahuje, konkrétně zda zasahuje i některé smluvní typy, které se právnických osob (typicky obchodních korporací) úzce dotýkají. Typickým příkladem je smlouva o převodu obchodního podílu, a to nejen mezi společníky navzájem. Přikláním se k tomu, že tuto výjimku je třeba vykládat restriktivně a prakticky z ní vyloučit všechny primárně obligační vztahy, snad s výjimkou společenské smlouvy a jiných čistě zakladatelských dokumentů. Účelem dotčené výjimky je totiž vyjmout pouze záležitosti přímo se dotýkající vzniku a zániku právnických osob a jejich vnitřního uspořádání, přičemž jako příklad vnitřního uspořádání uvádí Giuliano/Lagarde zpráva⁵² např. svolání valné hromady nebo

kvorum pro její usnášeníschopnost, nikoliv závazkové vztahy. Navíc Giuliano/Lagarde zpráva výslovně říká, že vyňaty nejsou ani smlouvy mezi zakladateli, které mezi nimi vytváří závazky s cílem založit společnost. Dle mého názoru je tedy třeba primárně závazkové vztahy typu smlouvy o obchodním podílu podřadit režimu Nařízení (nikoliv tedy Zákona), ovšem s výjimkou korporátních účinků, které se řídí právem společností (včetně samotné otázky převoditelnosti podílu, účinnosti transferu hlasovacích práv a dalších práv s podílem/akcií spojených, tj. v zásadě otázky týkající se toho, zda se kupující opravdu stal plnoprávným společníkem společnosti, kterou kupoval) – právo rozhodné pro korporátní účinky se tedy bude určovat podle § 30 Zákona. Obdobné úvahy podle mého názoru platí pro smlouvu o tichém společenství či pro smlouvu o sdružení. Je nicméně třeba podotknout, že se jedná o otázku, k níž se SDEU dosud přímo nevyjadřoval⁵³ a v literatuře na ni panují různé názory, jakkoliv se většina zdá klonit k restriktivnímu výkladu výjimky, tj. širokému použití Nařízení i na tyto smlouvy.

2. Nařízení Řím II

Nařízení Řím II⁵⁴ je základním unijním předpisem pro oblast mimosmluvních závazků. Použije se na skutečnosti, ke kterým došlo od 11. 1. 2009 dále a vedly ke vzniku škody, přičemž datum zahájení řízení o náhradu škody, jakož i datum určení rozhodného práva soudem, kterému byl spor předložen, nemá vliv na vymezení časové působnosti tohoto Nařízení.⁵⁵ Podobně jako v případě nařízení Řím I jsou z působnosti nařízení Řím II vyloučeny (v tomto případě samozřejmě mimosmluvní) vztahy vyplývající z rodinných vztahů [čl. 1 odst. 2 písm. a)], z majetkových vztahů mezi manžely či ze závětí a dědění [čl. 1 odst. 2 písm. b)], ze směnek cizích a vlastních, šeků a jiných převoditelných cenných papírů [čl. 1 odst. 2 písm. c)]. Vyloučeny jsou také mimosmluvní závazkové vztahy, které vyplývají z práva obchodních společností a jiných zapsaných nebo nezapsaných právnických osob a týkají se např. vzniku, způsobilosti k právům a právním úkonům, dalších otázek vnitřního života společnosti, včetně odpovědnosti vedoucích osob a členů za závazky obchodní společnosti nebo právnické osoby a osobní odpovědnosti auditorů vůči obchodní společnosti nebo jejím členům za zákonný audit účetních dokladů [čl. 1 odst. 2 písm. d)] – v této oblasti se tak uplatní § 30 MPS.

Jistě nejzajímavější jsou vyněti provedená v čl. 1 odst. 2 písm. f), g) Nařízení. Zde jsou jednak vyloučeny mimosmluvní závazkové vztahy, které vznikají v souvislosti se škodou z jaderné události, neboť pro ně existuje unifikovaná mezinárodněprávní úprava, v ČR je to Vídeňská úmluva.⁵⁶ Vedle toho jsou v písm. g) vyloučeny i mimosmluvní závazkové vztahy, které vznikají z narušení soukromí a osobnostních práv, včetně pomluvy – tato problematika měla být v Nařízení původně řešena, ale vzhledem k tomu, že se v rámci legislativního procesu nepodařilo nalézt shodu nad její úpravou, zůstává zde prostor pro vnitrostátní právo. Zákon tuto mezeru unijní úpravy zaplňuje v § 101, který je tak jedním z mála jeho ustanovení, které se použije bez jakéhokoliv omezení ze strany práva EU. Nařízení v čl. 2 odst. 1 uvádí, že „pro účely tohoto nařízení zahrnuje škoda jakékoli následky civilního deliktu, bezdůvodného obohacení, jednatelství bez příkazu nebo předšmluvního jednání“. V kapitole II Nařízení jsou upraveny kolizní normy pro civilní delikty (čl. 4–9), v kapitole III pak pravidla pro bezdůvodné obohacení (čl. 10), jednatelství bez příkazu (čl. 11) nebo předšmluvní jednání/odpovědnost (čl. 12). Jiné typy mimosmluvních závazků Nařízením neupravuje.

3. Hranice působnosti mezi nařízením Řím I, nařízením Řím II a Zákonem

Stěžejní otázkou nicméně je, zda, mimo oblastí výslovně vyňatých z nařízení Řím I a nařízení Řím II,⁵⁷ upravují dohromady obě nařízení veškeré smluvní a mimosmluvní závazky, nebo zda zde zbývá ještě nějaký (další) prostor pro použití Zákona. Platí to konkrétně ve vztahu k otázkám, které nejsou ani jedním z unijních nařízení explicitně upraveny. Na rozdíl od nařízení Brusel I není totiž ani jedno nařízení „sběrným“ předpisem pro celou oblast obchodních a občanských vztahů, ale upravují vždy jen specificky vymezenou oblast. Nařízení Řím II neobsahuje žádnou „sběrnou“ kolizní normu pro mimosmluvní závazky vzniklé jinak než z civilního deliktu,

bezdůvodného obohacení, jednatelství bez příkazu nebo předšmluvní odpovědnosti. Nařízení Řím I zase podle všeho neupravuje jednostranné právní úkony, mimo těch, které bezprostředně souvisejí se smlouvou (existující či zamýšlenou), jako je např. výpověď, odstoupení, prominutí smluvního dluhu. Je tedy otázkou, zda jsou některým z unijních předpisů pokryta např. jednání typu ručitelského prohlášení (pokud by bylo chápáno jako jednostranné právní jednání), veřejného příslibu nebo slibu odškodnění. Odpověď na tuto otázku není jednoznačná. Na jedné straně je zde nepochybná tendence SDEU vykládat působnost unijních předpisů extenzivně, na straně druhé působí trochu násilně snažit se podřídít těmto předpisům i vztahy, pro něž vhodnou kolizní normu zkrátka nemají, ať již proto, že na jejich zahrnutí tvůrci daného předpisu vůbec nepomysleli, nebo jej jednoduše ani zahrnout nechtěli. Přikláním se proto k tomu, aby v takových případech byla použita vnitrostátní úprava, tedy Zákon, a to do doby, než SDEU případně rozhodne opačně. Z toho plyne, že jednostranné právní úkony (jednostranná právní jednání) typu veřejného příslibu (§ 2884 NObčZ) nebo slibu odškodnění (§ 2890 NObčZ) by se měly kolizně řídit § 90 MPS a jednostranné právní úkony, jimiž se poskytuje zajištění, by měly spadat pod § 91 MPS.

4. Shrnutí problematiky závazkových práv

Shrneme-li vše uvedené, v oblasti závazkového práva by měl být Zákon plně použitelný, pokud jde o poměry směnečné a šekové (§ 93–100) a při určení rozhodného práva pro otázky porušení osobnostních práv (§ 101) – to jsou oblasti výslovně vyňaté z působnosti unijních nařízení. Pokud jde o ostatní ustanovení a oblasti, tak nestanoví-li v budoucnu SDEU jinak, ve výše naznačeném rozsahu by mohla být použitelná ustanovení Zákona upravující kolizní režim pro jednostranné právní úkony (§ 90–91). Použitelná jsou také ustanovení § 87 odst. 2, 4 MPS stanovící zvýšenou ochranu spotřebitele, ale bude tomu tak jen v případech, kdy k uzavření obchodu nedochází v zemi spotřebitele, celá situace má nějaký mimounijní prvek a týká se smluv spadajících do působnosti některé z těchto směrnic: 93/13,⁵⁸ 1999/44,⁵⁹ 2008/48⁶⁰ nebo 2008/122⁶¹ (v případě § 87 odst. 4). Naopak téměř nepoužitelná budou ustanovení Zákona v oblasti pracovního práva (§ 88–89), protože jak volba soudu,⁶² tak určení rozhodného práva se řídí unijními předpisy, a i když konkrétně nařízení Řím I upravuje určení rozhodného práva pouze pro „individuální pracovní smlouvy“, nepochybně se to vztahuje na všechny konsenzuální způsoby založení pracovního poměru, mezi něž patří i pracovní poměr vzniklý volbou či jmenováním.⁶³ Unijní předpisy budou prakticky cele pokrývat i problematiku započtení a činit tak podle všeho nepoužitelným § 92 MPS, neboť jak nařízení Řím I, tak nařízení Řím II tuto otázku upravují. Nicméně úprava v § 92 je obsahově zcela totožná jako unijní regulace, takže z hlediska praktika není podstatné, který předpis bude podkladem pro rozhodnutí soudu, vedou-li všechny ke stejnému výsledku.

V. Další oblasti

Nyní se alespoň stručně podíváme na vztah Zákona, práva EU a mezinárodních smluv i v ostatních oblastech mezinárodního práva soukromého.

1. Věcná práva a právo dědické

Pokud jde o určení rozhodného práva v oblasti věcných práv, unijní předpisy se těchto otázek bezprostředně nedotýkají – vznik, změnu či zánik věcných práv tak budou české soudy posuzovat podle práva určeného na základě § 69–72 MPS. Zákon nově kolizně upravuje také problematiku trustu (svěfenského fondu), a to v § 73. Reaguje tak na zavedení svěfenského fondu do českého právního řádu v novém občanském zákoníku

(§ 1448–1474 NObčZ). Jurisdikční otázky (tedy určení mezinárodně příslušného soudu) svěrenského fondu a věcných práv budou spadat do obecného režimu popsaného výše, a budou se tak řídit buď nařízením Brusel I, nebo § 6 MPS. Výjimkou z tohoto režimu je § 68 MPS, který stanoví výlučnou příslušnost českých soudů (či jiných příslušných orgánů veřejné moci) k rozhodování o právech k nemovitým věcem, které jsou na území ČR – i toto ustanovení se však použije pouze tam, kde daná situace nespadá do působnosti nařízení Brusel I, z čehož plyne, že jeho použití bude velice omezené. V oblasti věcných práv k nemovitostem na území EU se totiž nařízení Brusel I použije bez ohledu na bydliště žalovaného, neboť se jedná o případ výlučné příslušnosti podle čl. 22; na druhou stranu se pojem věcných práv podle nařízení Brusel I vykládá úzce, zřejmě úžeji než § 69 MPS. V každém případě, i kdyby nešlo o věcné právo ve smyslu nařízení Brusel I, ale žalovaný měl bydliště na území EU, stejně by se použilo nařízení Brusel I a nikoliv § 69 MPS (viz výklad výše k vymezení působnosti Zákona a nařízení Brusel I).

Pokud jde o dědictví s mezinárodním prvkem, dlouhá léta platilo, že neexistuje unifikovaná unijní úprava této problematiky. To se ale nedávno změnilo, a to přijetím nařízení o dědictví.⁶⁴ To upravuje jak otázky soudní pravomoci, tak určení rozhodného práva pro dědické věci, a to ve vztahu k osobám zemřelým od 17. 8. 2015 dále. Do té doby se použije úprava obsažená v § 74 a násl. MPS; její životnost tedy bude v důsledku nového unijního předpisu značně omezená.

2. Statusové věci a rodinné právo s mezinárodním prvkem

Otázky právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům (právní osobnosti a svéprávnosti terminologií nového občanského zákoníku), a to jak osob fyzických, tak osob právnických, se budou řídit Zákonem (§ 29, 30), s výjimkou některých dílčích aspektů upravených právem EU.⁶⁵ Zákonem se bude řídit i určení rozhodného práva pro směnečnou a šekovou způsobilost (§ 31, 32), jakož i veškeré otázky prohlášení za mrtvého nebo nezvěstného (§ 39–40). Také otázky omezení svéprávnosti a věci opatrovnické se budou řídit zásadně Zákonem (§ 33–38), s výjimkou otázek spadajících do působnosti Haagské úmluvy o ochraně dospělých z r. 2000, která se pro ČR stala účinnou dne 1. 8. 2012.⁶⁶ Tato úmluva se vztahuje na ochranu dospělých osob (v situacích s mezinárodním prvkem), které z důvodu postižení nebo nedostatečně vyvinutých schopností nedokáží bránit své (osobní či majetkové) zájmy. Úmluva obsahuje určení příslušnosti soudů, kolizní normy a pravidla pro uznávání rozhodnutí v těchto věcech.

Pokud jde o otázky rodinného práva s mezinárodním prvkem, právo EU zde hraje velice významnou roli. Konkrétně se jedná především o nařízení Brusel IIa⁶⁷ a nařízení o výživném.⁶⁸

Nařízení Brusel IIa se použije přednostně před Zákonem na věci: a) rozvodu, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné, b) přiznání, výkonu, převedení a úplného nebo částečného odnětí rodičovské zodpovědnosti. Nařízení se však netýká určení rozhodného práva, ale pouze soudní příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí (mezi státy EU) v těchto věcech. Rozhodné právo ve věcech rozvodů je sice v EU upraveno nařízením č. 1259/2010, kterým se zavádí posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozvodu a rozluky, ale toto nařízení není závazné pro ČR – rozhodné právo tak budou české soudy určovat podle § 50 MPS. Je třeba připomenout, že v oblasti upravené nařízením Brusel IIa hrají významnou roli mezinárodní úmluvy, zejména Haagská úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí⁶⁹ a Haagská úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.⁷⁰ Nařízení svůj vztah k těmto úmluvám vymezuje v čl. 60–61.⁷¹ Jak i její název napovídá, podle první jmenované úmluvy se bude určovat rozhodné právo ve věcech rodičovské zodpovědnosti, a Zákon se tak v rozsahu její působnosti nepoužije.

Nařízení o výživném se uplatní přednostně před Zákonem ve věcech vyživovací povinnosti vyplývající z rodinných vztahů, rodičovství, manželství nebo švagrovství. Nařízení řeší otázky určení rozhodného práva, příslušnosti soudů, jakož i uznávání a výkonu rozhodnutí.⁷² Výživné v případě úmrtí se nicméně řídí výše citovaným nařízením o dědictví.

Vedle unijních předpisů se v oblasti rodinného práva uplatní tradičně dvoustranné smlouvy o právní pomoci, ale ČR vážou i některé mnohostranné úmluvy – vedle těch již výše zmiňovaných lze uvést např. Haagskou úmluvu o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z r. 1993⁷³ nebo Evropskou úmluvu o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí z r. 1980.⁷⁴

Ve věcech nespádajících do působnosti uvedených unijních předpisů a mezinárodních smluv se použije Zákon – vedle již uvedeného rozhodného práva pro rozvody to platí zejména o majetkových poměrech mezi manžely (tam se unijní úprava sice chystá, ale zatím nebyla přijata), otázkách osvojení (§ 60 a násl., jakkoliv tam částečná mezinárodněprávní úprava existuje, viz výše) nebo registrovaného partnerství (§ 67).

3. Úpadek s mezinárodním prvkem

V případech, kdy hlavní zájmy⁷⁵ dlužníka (úpadce) jsou soustředěny na území některého státu EU, bude se řídit určením mezinárodní soudní příslušnosti a rozhodného práva pro toto úpadekové řízení unijním nařízením o úpadku.⁷⁶ Avšak pro ty případy, kdy hlavní zájmy dlužníka jsou soustředěny mimo EU, unijní úprava neexistuje a případné účinky insolvenčního řízení týkajícího se takového dlužníka se na území ČR budou řídit vnitrostátní úpravou. Ta však až do přijetí Zákona tyto otázky blíže neřešila. Nový Zákon mezeru zaplňuje v § 111, kdy: a) umožňuje vztáhnout pravomoc českých soudů podle nařízení o úpadku i na majetek dlužníka umístěný ve státech mimo EU (§ 111 odst. 1), b) zakládá příslušnost českých soudů k insolvenčnímu řízení pro případy, kdy dlužník má na území ČR provozovnu a požádá o to věřitel s obvyklým pobytem/sidlem na území ČR, nebo c) umožňuje uznat cizí rozhodnutí (soudů mimo EU) ve věcech úpadekového řízení za podmínky vzájemnosti a pokud jsou ve státech, kde bylo rozhodnutí vydáno, soustředěny hlavní zájmy dlužníka.

4. Uznávání a výkon rozhodnutí

Výše zmiňované unijní předpisy často upravují i uznávání a výkon (soudních) rozhodnutí, činí tak ovšem zpravidla jen ve vztahu k rozhodnutím ze států EU. Z toho plyne, že uznávání a výkon rozhodnutí ze států mimo EU se řídí Zákonem, konkrétně § 14–16, obsahujícími obecnou úpravu uznávání cizích rozhodnutí, jakož i zvláštní úpravou platnou pro některé specifické oblasti.⁷⁷ Zákon navíc v § 17–19 upravuje některé procesní aspekty uznávání dle unijních předpisů a zjednodušuje tento proces tam, kde je to možné.⁷⁸ Výše citované unijní předpisy, které otázky uznávání a výkonu rozhodnutí upravují (nařízení Brusel I, nařízení Brusel Ia, nařízení Brusel IIa, nařízení o výživném, nařízení o úpadku, nařízení o dědictví), tak činí vždy jen ve vztahu k rozhodnutím soudů (jiných orgánů) členských států EU, nikoliv vůči třetím zemím. Uznávání a výkon rozhodnutí ze třetích zemí se tak řídí Zákonem, případně mezinárodní smlouvou, dotýká-li se této materie. Mezi takové mezinárodní smlouvy patří např. již citovaná Luganská úmluva, úmluva CMR, Vídeňská úmluva, úmluva COTIF,⁷⁹ z oblasti rodinného práva např. Úmluva o uznávání rozvodů a zrušení manželského soužití z r. 1970⁸⁰ (použitelná např. ve vztahu k Egyptu, Austrálii, Švýcarsku nebo Norsku) nebo výše citovaná Haagská úmluva z r. 1996 týkající se uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí. Uznávání a výkon rozhodnutí jsou také pravidelně upraveny ve dvoustranných smlouvách o právní pomoci, které ČR uzavírala zejména se státy bývalého východního bloku.

5. Cenné papíry, směnky a šeky, mezinárodní arbitráž a mediace

Při určování rozhodného práva ve věcech cenných papírů a investičních nástrojů budou české soudy postupovat podle § 82 a 83 MPS, neboť všezahrnující unijní (či mezinárodní) úprava zde chybí, nicméně Zákon v rámci těchto ustanovení implementuje některé dílčí aspekty plynoucí z unijních směrnic, týkajících se finančního zajištění,⁸¹ neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech⁸² nebo nabídek převzetí.⁸³

Úprava práva směnečného a šekové není na úrovni EU unifikována, alespoň pokud jde o určení rozhodného práva.⁸⁴ Použije se tedy Zákon, který v zásadě přebírá úpravu dříve obsaženou v zákoně směnečném a šekovém (č. 191/1950 Sb.).

Ani oblast mezinárodní arbitráže není v právu EU přímo upravena, jakkoliv některé judikáty SDEU se jí dotýkají alespoň nepřímo.⁸⁵ Úprava v Zákoně je z převážné části převzata ze zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů. V oblasti rozhodčího řízení s mezinárodním prvkem nicméně tradičně hrají hlavní roli mezinárodní smlouvy, které budou mít před úpravou v Zákoně přednost. Zejména se jedná o Newyorskou úmluvu⁸⁶ a Ženevskou úmluvu o mezinárodní obchodní arbitráži.⁸⁷

Zákon vůbec neupravuje mediaci s mezinárodním prvkem. Tento v českém právu nově zavedený a dynamicky se rozvíjející institut je komplexně upraven v zákoně o mediaci (č. 202/2012 Sb.), jenž ve svém textu implementuje příslušnou unijní směrnici o mediaci⁸⁸ a upravuje postavení mediátora z jiného členského státu EU či účinky mediace vedené v jiném členském státě. Mimounijní aspekty mediace však zákon o mediaci neupravuje a zůstávají tak českým právem neregulovány.

VI. Závěrem

Zorientovat se ve všech předpisech mezinárodního práva soukromého a vybrat z nich ten správný nebude ani od 1. 1. 2014 jednoduchý úkol. Čeští soudci a advokáti by v každém jednotlivém případě měli nejdříve zkoumat, zda daná otázka nespadá do působnosti nějaké mezinárodní smlouvy závazné pro ČR a/nebo pro EU. V tomto ohledu by nemělo být zapomínáno zejména na dvoustranné dohody o právní pomoci, jichž existuje celá řada, zejména se státy východního bloku, a které zpravidla obsahují širokou úpravu uznávání a výkonu rozhodnutí, ale i dalších otázek mezinárodního práva soukromého (příslušnost, určení rozhodného práva). Je-li identifikována existence mezinárodní smlouvy, je třeba dále zkoumat, zda daná otázka nespadá (také) do působnosti unijního předpisu. Pokud ano, pak je vztah mezi tímto předpisem a dotčenou mezinárodní smlouvou (či mezinárodními smlouvami obecně) řešen přímo v textu unijního předpisu. V případě, že nikoliv, uplatní se pravidla pro vztah mezi právem EU a mezinárodním právem diskutovaná výše v části II tohoto článku. Pouze v případech, kdy danou otázku neřeší ani mezinárodní smlouva, ani unijní předpis, použije se Zákon. Takové situace nebudou v praxi příliš časté, přesto i nadále prostor pro použití Zákona zůstává, ať jde o uznávání a výkon rozhodnutí ze států mimo EU, soudní příslušnost u žalovaných s bydlištěm mimo EU, věcná práva, směnky, cenné papíry, trusty, statusové věci, úpadek mimo EU, rozhodné právo pro ochranu osobnostních práv, rozvody, či některé jednostranné právní úkony.

Poznámky pod čarou:

* Autor je advokátem a mediátorem v Praze.

Příspěvek byl přednesen na XXI. Karlovarských právnických dnech a publikován ve sborníku z této konference. Vychází částečně z poznatků učiněných při práci na komentáři k Zákonu, který by měl vyjít na podzim 2013 u C. H. Beck a jehož spoluautory budou vedle autora příspěvku T. Břicháček, Z. Fišerová, P. Horák, L. Ptáček a J. Svoboda („Komentář“). Autor děkuje Z. Fišerové a P. Horákovi, s nimiž některé pasáže příspěvku konzultoval.

1 Zákon č. 89/2012 Sb. („NOBčZ“).

2 Zákon č. 90/2012 Sb.

3 Zákon č. 91/2012 Sb. („MPS“; „Zákon“).

4 Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním („MPSaP“).

5 Jak předmětné ustanovení doslova uvádí: „Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“

- 6 V podrobnostech srov. *Bobek, M., Bříza, P., Komárek, J.* Vnitrostátní aplikace práva Evropské unie. Praha: C. H. Beck, 2011, kap. I a XI.
- 7 Srov. např. rozsudky SDEU z 11. 9. 2007, *Merck Genéricos*, C-431/05, Sb. rozh., s. I-7001, bod 31; z 10. 1. 2006, *IATA a ELFAA*, C-344/04, Sb. rozh., s. I-403, bod 36; z 30. 5. 2006, *Komise v. Irsko*, C-459/03, Sb. rozh., s. I-4635, bod 82.
- 8 V podrobnostech srov. *Bobek, M., Bříza, P., Komárek, J.*, op. cit. sub 6, s. 109 a násl.
- 9 Srov. cit. rozsudek *IATA a ELFAA*, bod 35 a judikaturu tam citovanou.
- 10 Srov. rozsudek z 3. 9. 2008, *Kadi v. Rada a Komise*, C-402/05 P a C-415/05 P, Sb. rozh., s. I-6351, body 282 a 285.
- 11 Srov. k tomu cit. rozsudek velkého senátu *Merck*, bod 34.
- 12 V případě, že by došel k závěru o závaznosti smíšených smluv i bez ratifikace členského státu, nelze nicméně vyloučit nesouhlasný postoj ústavního či jiného vrcholného soudu takového státu, neboť by to mohlo být vnímáno jako *ultra vires* zásah do působnosti daného členského státu.
- 13 Úmluva i Protokol byly uveřejněny v Úředním věstníku EU L 121 dne 15. 5. 2009, s. 8–36.
- 14 Srov. např. rozsudek z 15. 3. 2011, *Koelzsch*, C-29/10, Sb. rozh., s. I-01595, bod 32.
- 15 *Kučera, Z.* Oblast uplatnění přímých norem a vztah přímé metody úpravy občanskoprávních vztahů s mezinárodním prvkem k metodě kolizní. *AUC Iuridica*, 1980, č. 2, s. 132. Podobný přístup k výkladu unifikačních úmluv odráží i rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ve věci *El Al Israel Airlines, Ltd. v. Tsui Yuan Tseng*, 525 U.S. 155 (1999), které se týkalo Varšavské úmluvy unifikující pravidla odpovědnosti dopravce v mezinárodní letecké přepravě.
- 16 Srov. např. čl. 23 Haagské úmluvy z r. 2005 o dohodách o volbě soudu, nebo čl. 7 odst. 1 a 2 Úmluvy OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží, Vídeň, 11. 4. 1980, vyhlášena pod č. 160/1991 Sb. („CISG“).
- 17 Např. čl. 78 CISG upravuje povinnost platit úroky z prodlení („Jestliže strana se opozdí s placením kupní ceny nebo jiné peněžitě částky, má druhá strana nárok na úroky z prodlení, aniž by byly dotčeny jakékoli nároky na náhradu škody podle článku 74.“), ale neupravuje jejich výši. Tu je tak třeba řešit podle vnitrostátního práva.
- 18 Příkladem takové smlouvy z oblasti mezinárodního práva soukromého je Úmluva o sjednocení některých pravidel pro mezinárodní leteckou dopravu, která byla uzavřena v Montrealu dne 28. 5. 1999 („Montrealská úmluva“), podepsána ES dne 9. 12. 1999 a schválena jeho jménem rozhodnutím Rady 2001/539/ES ze dne 5. 4. 2001 (O. J. L 194/38 ze dne 18. 7. 2001, v češtině ve ZV Úř. věst., kap. 7, sv. 5, s. 491) a vstoupila pro Společenství (dnes EU) v platnost dne 28. 6. 2004 – zároveň ji podepsaly a ratifikovaly i všechny členské státy, jedná se tedy o smlouvu smíšenou. Příkladem smlouvy, kterou EU uzavřela v rámci své výlučné kompetence, je Úmluva o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, která byla podepsána v Luganu dne 30. 10. 2007 (Úř. věst. L 339/1 ze dne 21. 12. 2007).
- 19 Srov. čl. 351 SFEU. Srov. např. rozsudky z 3. 3. 2009, *Komise v. Švédsko*, C-249/06, Sb. rozh., s. I-1335, bod 34; ze 14. 10. 1980, *Burgoa*, 812/79, Recueil, s. 2787, bod 8; ze 4. 7. 2000, *Komise v. Portugalsko*, C-84/98, Recueil, s. I-5215, bod 53; z 18. 11. 2003, *Budějovický Budvar*, C-216/01, Recueil, s. I-13617, body 144 a 145. V podrobnostech *Bobek, M., Bříza, P., Komárek, J.*, op. cit. sub 6, s. 13 a násl.
- 20 Srov. např. čl. 71 nařízení Brusel I a na ně navazující rozsudek ze 4. 5. 2010, *TNT Express Nederland BV v. AXA Versicherung AG*, C-533/08, Sb. rozh., s. I-4107.
- 21 Srov. např. čl. 21 Římské úmluvy [Úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, podepsaná v Římě dne 19. 6. 1980 (O. J. 1980, L 266, s. 1), vyhlášena byla v ČR pod č. 64/2006 Sb. m. s.].
- 22 Úmluva byla publikována pod č. 15/1988 Sb. V podrobnostech k řešení těchto konfliktů srov. *Kučera, Z.* Mezinárodní právo soukromé. 7. opravené a doplněné vydání. Brno-Plzeň: Doplněk-Aleš Čeněk, 2009, s. 49 a násl.
- 23 Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. 12. 2000 o soudní příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (zvl. vyd. Úř. věst. 19/04, s. 42). K českému textu nařízení Brusel I byly vydány i dvě jazykové opravy (zásadní je zejména ta uveřejněná v Úř. věst. L 269, 10. 10. 2008, s. 14–15), a je tedy třeba nařízení Brusel I číst ve znění těchto oprav.
- 24 Srov. čl. 1 Nařízení.
- 25 Srov. čl. 4 odst. 1 Nařízení, podle něhož se v případě, kdy nemá žalovaný bydliště na území EU, určuje příslušnost soudů každého členského státu podle jeho vnitrostátního práva. Z tohoto pravidla existují výjimky (zejména čl. 22 a 23 Nařízení), které jsou v článku dále diskutovány.
- 26 Srov. *Pauknerová, M.* Evropské mezinárodní právo soukromé. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 136, která v tomto směru „schvaluje“ usnesení OS v Chebu z 10. 5. 2007, sp. zn. 15 C 45/2006.
- 27 Usnesení NS z 2. 6. 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004, www.nsoud.cz.
- 28 Srov. § 80 NOBčZ.
- 29 Srov. čl. 22 odst. 1–5 Nařízení.
- 30 Srov. rozsudek z 18. 5. 2006, *Land Oberösterreich v. ČEZ*, C-343/04, Sb. rozh., s. I-4557; *Bříza, P.* ČEZ, a.s.: české jádro na rakouských zahrádkách, aneb výlučná mezinárodní příslušnost civilních soudů podle čl. 16 Bruselské úmluvy. *Jurisprudence*, 2006, č. 6.
- 31 Rozsudek z 12. 5. 2011, *Berliner Verkehrsbetriebe (BVG) v. JP-Morgan Chase Bank NA, Frankfurt Branch*, C-144/10, Sb. rozh., s. I-03961. Podrobněji k případu srov. též *Bříza, P.* Soudní dvůr EU: Smlouvu sjednanou v rozporu se stanovami neposuzují výlučně soudy sídla společnosti, in *Havel, Holásek & Partners* EU Legal News, 2011, č. 2 (červen), s. 4 a násl.
- 32 Čl. 22 odst. 2.
- 33 Srov. cit. rozsudek *Berliner Verkehrsbetriebe*, body 26–27. Podrobněji srov. *Bříza, P.* Volba práva a volba soudu v mezinárodním obchodě. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 163.
- 34 V zájmu právní jistoty ohledně režimu jurisdikční dohody by se podle mého názoru měla podmínka bydliště zkoumat k okamžiku uzavření jurisdikční dohody. Podrobněji srov. *Bříza, P.*, op. cit. sub 33, s. 125; nebo Komentář, § 85.
- 35 Podrobně k odborné diskusi a argumentům převažujícím ve prospěch restriktivní aplikace srov. *Bříza, P.*, op. cit. sub 33, s.

176 a násl.

- 36 Srov. rozsudek z 1. 3. 2005, *Owusu*, C-281/02, Sb. rozh., s. I-1383; Posudek 1/03 ze 7. 2. 2006 ve věci Luganské úmluvy, Sb. rozh., s. I-1145; podrobně *Bříza, P.*, op. cit. sub 33, s. 127 a násl.
- 37 Srov. *Evropská komise* Zpráva Komise Evropskému parlamentu, Radě a Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru o uplatňování nařízení Rady (ES) č. 44/2001 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech; KOM (2009) 174 v konečném znění, 21. 4. 2009, s. 5. Srov. též *Bříza, P.*, op. cit. sub 33, s. 182–183.
- 38 Zdá se, že motivací EU a Evropské komise speciálně pro toto nerespektování volby soudů třetích států je snaha přimět třetí státy, aby ratifikovaly Haagskou úmluvu o dohodách o volbě soudu z r. 2005. Paradoxní v tomto směru je, že ani EU sama tuto dohodu ještě neratifikovala. Srov. *Bříza, P.*, op. cit. sub 33, s. 182.
- 39 Nařízení EP a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. 12. 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (Úř. věst. L 351, 20. 12. 2012, s. 1).
- 40 Srov. čl. 33 nařízení Brusel Ia.
- 41 Srov. čl. 18 odst. 1 a čl. 21 odst. 2 nařízení Brusel Ia.
- 42 Sjednána 19. 5. 1956 v Ženevě, vyhlášena pod č. 11/1975 Sb. („CMR“).
- 43 Úmluva o sjednocení některých pravidel o mezinárodní letecké dopravě, Varšava, 12. 10. 1929, vyhlášena pod č. 15/1935 Sb.
- 44 Úmluva o sjednocení některých pravidel pro mezinárodní leteckou dopravu, Montreal, 28. 5. 1999 („Montrealská úmluva“), byla podepsána ES dne 9. 12. 1999, schválena jeho jménem rozhodnutím Rady 2001/539/ES ze dne 5. 4. 2001 (O. J. L 194/38 ze dne 18. 7. 2001, zvl. vyd. Úř. věst., kap. 7, sv. 5, s. 491) a vstoupila pro Společenství v platnost dne 28. 6. 2004.
- 45 Seznam těchto smluv je dostupný na stránkách Ministerstva spravedlnosti: <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=386&d=11319>.
- 46 Srov. čl. 69 nařízení Brusel I, resp. čl. 69 a čl. 73 odst. 3 nařízení Brusel Ia.
- 47 Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských, rodinných a trestních (Moskva, 12. 8. 1982; č. 95/1983 Sb.).
- 48 Ohledně jednotlivých kroků ratifikačního procesu a souvisejících dokumentů EU srov. <http://www.consilium.europa.eu/policies/agreements/>.
- 49 Úmluva o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech podepsaná smluvními stranami v Luganu dne 30. 10. 2007. Ve vztahu mezi EU, Dánskem a Norskem vstoupila úmluva v platnost k 1. 1. 2010, ve vztahu ke Švýcarsku k 1. 1. 2011 a pro Island je účinná od 1. 5. 2011.
- 50 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. 6. 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Úř. věst. 2008, L 177, s. 6) („Nařízení Řím I“).
- 51 Srov. *Giuliano, M., Lagarde, P.* Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations (1980 O. J. C 282, s. 1) („Giuliano/Lagarde zpráva“), s. 13; *Bříza, P.*, op. cit. sub 33, s. 115.
- 52 Giuliano/Lagarde zpráva, s. 12.
- 53 V jednom z rozhodnutí z oblasti Bruselské úmluvy (předchůdce nařízení Brusel I) SDEU uvedl, že závazky, které mají svůj základ ve vztahu existujícím mezi sdružením a jeho členy, musejí být považovány za věci týkající se smlouvy nebo nároků ze smlouvy ve smyslu čl. 5 bodu 1 Bruselské úmluvy z důvodu, že členství v soukromoprávním sdružení vytváří mezi členy sdružení úzké vztahy stejného druhu, jaké existují mezi smluvními stranami (viz rozsudek z 22. 3. 1983, *Peters*, C-34/82, Recueil, s. 987, body 13 a 15).
- 54 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 ze dne 11. 7. 2007 o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Úř. věst. 2007, L 199, s. 40) („Nařízení Řím II“).
- 55 Srov. rozsudek SDEU ze 17. 11. 2011, *Homawoo*, C-412/10, dosud nezveřejněno ve Sbírce rozhodnutí.
- 56 Vídeňská úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody z r. 1963 a Společný protokol týkající se aplikace Vídeňské a Pařížské úmluvy z roku 1988 (sdělení č. 133/1994 Sb.) („Vídeňská úmluva“).
- 57 V nich se uplatní buď Zákon (viz výše), nebo jiný unijní předpis (to platí např. pro dědictví, viz dále níže), nebo mezinárodní úprava, jako např. výše citovaná Vídeňská úmluva o odpovědnosti za jaderné škody.
- 58 Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (O. J. L 95/29 ze dne 21. 4. 1993, Zvl. vyd. 15/02, s. 288).
- 59 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/44/ES ze dne 25. 5. 1999 o některých aspektech prodeje spotřebního zboží a záruk na toto zboží (Úř. věst. L 171, s. 12; Zvl. vyd. 15/04, s. 223).
- 60 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. 4. 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru a o zrušení směrnice Rady 87/102/EHS (Úř. věst. L 133, s. 66).
- 61 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/122/ES ze dne 14. 1. 2009 o ochraně spotřebitele ve vztahu k některým aspektům smluv o dočasném užívání ubytovacího zařízení (timeshare), o dlouhodobých rekreačních produktech, o dalším prodeji a o výměně (Úř. věst. L 33, s. 10).
- 62 Volbu soudu a dopad nařízení Brusel I do této oblasti viz výše. Ustanovení § 88 odst. 1 MPS týkající se volby českého soudu pro pracovní věci se do 10. 1. 2015 použije jen na případy, kdy ani jedna ze stran nebude mít bydliště na území EU (v praxi dle mého názoru prakticky neexistující situace), a od 10. 1. 2015 se i pro ně použije nové nařízení Brusel Ia. Ustanovení § 88 odst. 2 umožňující volbu cizího soudu se použije jen na případy, kdy by byla jurisdikční dohoda sjednána ve prospěch státu mimo EU (a mimo státy Luganské úmluvy II), a navíc i zde by platilo riziko, že v případě podání žaloby u soudu EU proti žalovanému s bydlištěm na území EU by dotýčný soud jurisdikční dohodu ve prospěch třetího státu musel ignorovat, jak bylo uvedeno výše.
- 63 Jak ještě v kontextu starého zákoníku práce konstatoval Nejvyšší soud v rozhodnutí z 13. 2. 2004, sp. zn. 21 Cdo 2339/2003: „Pracovní poměr nemůže vzniknout proti vůli zaměstnance; proto i tam, kde se pracovní poměr zakládá volbou nebo

.....
jmenováním, může být občan (fyzická osoba) do funkce zvolen nebo jmenován jen se svým souhlasem.“

- 64 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. 7. 2012 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení (Úř. věst. L 201, 27. 7. 2012, s. 107) („nařízení o dědictví“).
- 65 Srov. čl. 13 nařízení Řím I, nebo čl. 23 odst. 2 písm. c) a čl. 26 nařízení o dědictví.
- 66 Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 68/2012 Sb. m. s.
- 67 Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. 11. 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (Úř. věst. L 338, s. 1; Zvl. vyd. 19/06, s. 243).
- 68 Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. 12. 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností (Úř. věst. L 7, 10. 1. 2009, s. 1) („nařízení o výživném“).
- 69 Přijata dne 19. 10. 1996, vyhlášena pod č. 141/2001 Sb. m. s.
- 70 Přijata dne 25. 10. 1980, vyhlášena pod č. 34/1998 Sb.
- 71 V zásadě se stanoví přednost nařízení před úmluvami v těch věcech, které se týkají jen vnitrouijních situací.
- 72 Podobně jako ostatní unijní nařízení se uznávání a výkon řeší jen ve vztahu k rozhodnutím ze států EU, nikoliv třetích států, tam se uplatní Zákon (nebude-li použitelná některá mezinárodní smlouva).
- 73 Vyhlášena pod č. 43/2000 Sb. m. s.
- 74 Vyhlášena pod č. 66/2000 Sb. m. s.
- 75 K tomuto p
- 76 Nařízení Rady (ES) č. 1346/2000 ze dne 29. 5. 2000 o úpadkovém řízení (Úř. věst. L 160, s. 1; Zvl. vyd. 19/01, s. 191) („nařízení o úpadku“).
- 77 Srov. např. § 40 (uznávání rozhodnutí o prohlášení cizince za mrtvého), § 55 (určení a popření rodičovství), § 63 (osvojení) atd.
- 78 Např. možnost podat současně s návrhem na prohlášení vykonatelnosti i návrh na nařízení výkonu rozhodnutí – tuto možnost obsahoval již § 68c MPSaP a Zákon ji upravuje v § 19.
- 79 Úmluva o mezinárodní železniční přepravě COTIF, uzavřená v Bernu v r. 1980.
- 80 Vyhlášena pod č. 131/1976 Sb.
- 81 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/47/ES ze dne 6. 6. 2002 o dohodách o finančním zajištění (Úř. věst. L 168, s. 43; Zvl. vyd. 10/03, s. 89).
- 82 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/26/ES ze dne 19. 5. 1998 o neodvolatelnosti zúčtování v platebních systémech a v systémech vypořádání obchodů s cennými papíry (Úř. věst. L 166, s. 45; Zvl. vyd. 06/03, s. 107).
- 83 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/25/ES ze dne 21. 4. 2004 o nabídkách převzetí (Úř. věst. L 142, s. 12; Zvl. vyd. 17/02, s. 20).
- 84 Otázky soudní příslušnosti se budou řídit nařízením Brusel I. Srov. k tomu čerstvý judikát SDEU ze 14. 3. 2013, *Feichter*, C-419/11, dosud nezveřejněno ve Sbírce rozhodnutí.
- 85 Např. rozsudek z 10. 2. 2009, *Allianz (Riunione Adriatica di Sicurtà)*, C-185/07, Sb. rozh., s. I-663 (zákaz vydávání *anti-suit injunction* na podporu rozhodčích doložek, pokud jeho cílem bylo odradit účastníka od zahájení či vedení řízení u jiného soudu EU); rozsudek z 1. 6. 1999, *Eco Swiss China Time Ltd v. Benetton International NV*, C-126/97, Recueil, s. I-3055 (zrušení rozhodčího nálezu pro rozpor se soutěžním právem EU).
- 86 Úmluva o uznávání a výkonu cizích rozhodčích nálezů z r. 1958, vyhlášena pod č. 74/1959 Sb.
- 87 Evropská úmluva o mezinárodní obchodní arbitráži (Ženeva, 21. 4. 1961), vyhlášena pod č. 176/1964 Sb.
- 88 Směrnice EP a Rady 2008/52/ES ze dne 21. 5. 2008 o některých aspektech mediace v občanských a obchodních věcech (Úř. věst. L 136, s. 3).